

Den svenska reformationstidens gudstjänstliv.

Nat. Fransén: *Liturgia suecana, II. Ärkebiskop Laurentius Petri d. ä:s gudstjänstordning*. Efter den enda kända, Västerås läroverksbibliotek tillhöriga handskriften utgiven och översatt. Stockholm 1927. Häftad kr. 20:—.

Den historiska utvecklingen av den svenska reformationstidens gudstjänstliv är med hänsyn till den textuella sidan åtminstone till sina huvuddrag någorlunda klarlagd genom framför allt Quensels och Rodhes undersökningar. Quensel har i sina »Bidrag till den svenska liturgiens historia» tecknat den svenska mässans utveckling under reformationsårhundradet, och Rodhe har genom »Studier i den svenska reformationstidens liturgiska tradition» kastat ett oanat ljus över tidegårdens ställning under denna tid. I »Svenskt gudstjänstliv» har den senare författaren dessutom givit en helhetsbild av århundradets liturgiska utveckling. Detta hindrar icke, att även om den totalbild av den historiska utvecklingen, som vi äga, är tämligen riktig, ännu många detaljer återstå att utforska. Ett utomordentligt både intressant och viktigt bidrag till belysningen av den liturgiska utvecklingen under 1500-talet utgör Nat. Franséns ovan nämnda arbete.

De svenska reformatorerna gingo vid sitt liturgiska nydaningsarbete fram efter huvudsakligen tvenne linier. Vi kunna kalla den ena försvenskninglinien och den andra reduktionslinien. Därmed är antytt, vilken ställning till det medeltida liturgiska arvet som de intogo. Deras avsikt var ej att skapa nytt utan att rena det gamla från oevangeliska inslag och göra det begripligt för folket. Vad man kunde återge på »förståndeligt mål», för-

svenskades. Vad som (huvudsakligen av musikaliska skäl) icke lämpligen kunde översättas, vrakades icke utan vidare utan bibehölls på latin, i den mån man ansåg dess bibehållande kunna tjäna gudstjänstlivet. Försvenskningemetoden kom framför allt till användning vid mässan; beträffande officiet följde man däremot huvudsakligen reduktionslinien. Så kan hela reformationsårhundradets liturgiska utveckling ur en synpunkt karakteriseras som en strid mellan latinet och svenskan. Att svenskan skulle avgå med segern, är naturligt, men segern vanns först efter en hård strid, vars utgång betydde en avsevärd utarmning av gudstjänstlivet både ur liturgisk och ur musikalisk synpunkt.

I den mån vi kunna tala om ett klassiskt skede i liturgiens historia under reformationsårhundradet, skulle väl ett sådant representeras av den bild av gudstjänstlivet, som gives oss av 1571 års Kyrkoordning. På Upsala möte 1593 upphöjdes ju denna till symbolisk bok med avseende på både lära och kyrkoseder. Den intager därigenom en enastående ställning i hela den svenska reformationslitteraturen. Vilja vi lära känna den svenska kyrkans egenart, ha vi därför att i första rummet vända oss till denna skrift. Icke i fråga om alla enskilda detaljer men i fråga om totalsynen måste den få anses förebildlig för svenskt gudstjänstliv.

Vad som för oss här är av särskilt intresse, är att se, huru angelägen Kyrkoordningen är att icke minst i musikaliskt hänseende bevara arvet från fäderna. Så medges i mässan bruket av (latinsk) introitus, graduale och sekvens i

enlighet med gammal ordning. Och av tidedgården anbefalles matutin, laudes, vesper och kompletorium. Vid utförandet förutsättes, att de gamla sångböckerna fortfarande komma till bruk. Man har blott att iakttaga, att »när något förekommer i någon historia, som sjungas skall, det icke är kristeligt och lideligt (såsom ofta händer, när något varder sjunget de sanctis), skall det då antingen slätt nederläggas eller förvandlas i något det som bättre är» (Handlingar rörande Sveriges historia, Andra serien, II: 1, sid. 96). Dock uttalar författaren den förhoppningen, »att vi med tiden skola bekomma tryckta sångböcker, vilka de sånger allenast skola innehålla, som rene och Skriftene enlige äro och kunna brukas allestäds över hela riket» (ibm.).

Kyrkoordningens författare är ingen annan än det evangeliska Sveriges förste ärkebiskop Laurentius Petri. Huru hade då han tänkt sig, att de i Kyrkoordningen givna, mera allmänna föreskrifterna i detalj skulle utformas? Denna högeligen intressanta fråga kan numera med stöd av ett av Fransén funnet och i ovannämnda volym utgivet manuskript besvaras. Ty det är uppenbart, att såsom Fransén i förordet påpekar, den av honom funna Laurentius Petri-handskriften »De officiis» intet annat är än ett utkast till en sådan bok, som han i Kyrkoordningen åsyftar, angivande visserligen icke uttryckligen melodierna men väl de texter, som skulle sjungas i varje särskilt fall. Att de

gamla vanliga melodierna till dessa texter fortfarande skulle komma till användning, tages såsom självklart¹.

Hurudan är då den bild vi få av gudstjänstlivet enligt »De officiis»?

Vad först kyrkoåret beträffar, märka vi, att Laurentius Petri här räknar med tvenne helgdagar, som icke nämnas i Kyrkoordningen, nämligen S:t Ericus och S:t Laurentius. Dessa båda dagar ha uppenbarligen under tiden mellan nedskrivandet av De officiis och Kyrkoordningens utgivande i tryck hunnit komma ur det mera allmänna bruket.

Övergå vi så till mässan, finna vi ett par detaljer av stort intresse. Laurentius Petri är icke nöjd med de båda svenska prefationstexterna utan yrkar på att till omväxling och för att låta kyrkoåret komma till sin rätt böra ock understundom de gamla latinska prefationerna sjungas. Ty bland dem finnas flere, som äro alltigenom goda och kristliga.

Med hänsyn till den fina liturgiska takt, som i allmänhet kännetecknar Laur. Petri, kunna vi ock förstå, att han icke kan vara nöjd med den svenska mässans placering av Sanctus. Ätminstone när latinsk prefation användes, vill han åt Sanctus rätta dess ursprungliga plats omedelbart efter prefationen. Intressant är ock, att han även i det avseendet följer gammal sed, att han därvid vill ha blott förra delen av Sanctus sjungen i omedelbart sammanhang med prefationen samt den senare delen (Benedictus) först efter instiftelseorden. I sanning nå-

¹ Det behöver knappast sägas, att Franzéns upplaga av Laurentius Petris evangeliskt reviderade Breviarium (till större delen är nämligen De officiis ett sådant) som musikaliskt supplement kräver ett på liknande sätt behandlat Antiphonarium. I Aspöboken (varom se Rodhes ovan anförda »Studier» etc.) äga vi ett sådant från ungefär samma tid. Utgivandet av denna (eller någon annan liknande) handskrift torde få anses höra till de angelägnaste uppgifterna för den svenska liturgisk-musikaliska forskningen för närvarande.

got för vissa nutida »evangeliska» liturgiska reformatorer att observera.

Med avseende på tidegården kunna vi här endast påpeka, att De officiis icke upptager något Psalterium (såsom ännu Aspöboken gör). Däremot är ur Temporalet allt nödvändigt material för matutin, laudes, vesper och kompletorium medtaget. Ur Commune Sanctorum meddelas officierna »in communi de apostolis» och »in communi martyrum». Ur Sanctoralet meddelas officier för alla de i Kyrkoordningen uppräknade helgondagarne jämte Ericus och Laurentius, i den mån icke de båda ur Commune Sanctorum upptagna ritualen borde komma till användning.

Handskriftens utgivande synes hava skett med största noggrannhet och omsorg. Särskilt bör man vara utgivaren tacksam för den synnerligen överskådliga uppdelning, som han givit texten. För många torde ock den svenska översättning, som meddelas, vara mycket tacknämlig. I stort sett synes det hava lyckats författaren att på ett både exakt och lättflytande sätt återgiva innehållet. Att han icke alltid lyckats få fullgoda svenska uttryck för de ofta ytterst svåröversättliga liturgiska termerna, är icke ägnat att förvåna. Så torde »Complenda» (s. 39, tacksägelsebönen efter nattvarden) kunna återges bättre än med det rent misslyckade uttrycket »fulländningsbön». Å sid. 55 över-

sättes *Benedicamus summum* med »högtidens», å sid. 57 åter *Kyrie summum* med »det festliga». Här hade givetvis konsekvens varit önskvärd. Ingen av översättningarna äro emellertid fullt tillfredsställande. Bäst hade kanske varit att icke översätta uttrycket men i en not lämna förklaring.

I ett fall är utgivarens svenska terminologi rent vilseledande. Han översätter nämligen (enligt en not å sid. 45) *Cantus de tempore* omväxlande med kyrkotidssång eller tidesång och tidegårdssång. Märkligt nog påpekar han ej samtidigt, att han ock använder översättningen »kyrkoårssången» (s. 123). Av alla dessa namn synes likväl detta sista (kyrkoårssången) vara det bästa och det enda någorlunda tillfredsställande. I synnerhet namnet tidegårdssång är missvisande, då enligt det vanliga språkbruket därmed åsyftas officiet (*horæ canonicæ*) och även inom detta allt efter dagens karaktär förekommer än »kyrkoårssång» (*Temporalet*), än »helgonsång» (*Sanctoralet* och *Commune Sanctorum*). Såväl mässan som tidegården sluter sålunda inom sig både kyrkoårssång och helgonsång.

Det är att hoppas, att utgivaren måtte bli i stånd att låta denna del av »*Liturgia Suecana*» snart följas av de i företalet i utsikt ställda delarna. Icke minst Laurentius Petris traktat om lektionstonerna torde kunna påräkna ett stort intresse.

Knut Peters.

Matteusp passionen i Leipzigs Thomaskyrka.

Höjdpunkten i det kyrkomusikaliska livet i Leipzig under den stilla veckan bildar självfallet det till Thomaskyrkan förlagda framföran-

det av Bachs Matteusp passion. I år har det kommit till utförande tre gånger offentligt under påskveckan: på tisdagen för arbetarnas bild-